

ÜLDAJALUGU

PEATÜKK 9

Roomlaste eluolu ja kultuur

Võim tast väljub, mu poeg, mis kord teeb võitmatuks Rooma, suureks kui maine maailm ning meelsuselt taevani tõusvaks.

Vergilius (70–19 eKr), „Aeneis“

Traditsioon ja võõrmõjud

Roomlased hindasid kõrgelt esivanemate kombeid ja ellusuhtumist ning uskusid kindlalt, et nende riigi üleolek teistest põhineb just esiisadelt päritud tublidusel ja et see annab neile ka õiguse teisi valitseda. Samas olid Roomat oluliselt mõjutanud nii etruskid kui ka kreeklased. Kreeka mõju tugevnes eriti pärast vallutussõdu, kui esmalt Lõuna-Itaalia ja Sitsiilia ning seejärel ka idapoolsed Kreeka linnad Rooma võimu alla langesid. Rooma toodi hulgaliselt kreeka kunstiteoseid ja haritud orje, roomlased õppisid kreeka keelt, lugesid kreeka kirjandust, võtsid omaks kreeka kombeid ja uskumusi.

Kreeklastelt võtsid roomlased üle ka templiehituse põhijooned, mugandades neid siiski oma ja etruski traditsioonidega. Rooma skulptorid valmistasid koopiaid kreeka skulptuuridest ja ka nende originaallooming piirdus esialgu peamiselt kreeka teoste matkimisega. Kuid sellegipoolest säilitas Rooma kunst oma näo, mis avaldub vahest kõige selgemini portreeskulptuuris ja -maalis, kus püüti kujutatavate inimeste isikupära kreeklastest selgemalt esile tuua. Ehituskunstis aga jõudsid roomlased kreeklastest vaieldamatult kaugemale.

Rooma kirjanduski kujunes suurel määral kreeklaste mõjul. 3.–2. sajandil piirdusid esimesed Rooma autorid kreeka kirjanduse tõlkimise ja mugandamisega. Homerose eeposte eeskujul

hakati ka ise eeposeid looma. Ka teatri, kõnekunsti ning ajalookirjutuse osas tugineti suurel määral kreeka eeskujudele, see aga ei takistanud roomlasi loomast selles vallas silmapaistvaid ja originaalseid teoseid.

Roomlaste ja kreeklaste eluoluski oli palju sarnast, seda näiteks nii kasvatuse, rõivastuse, söömiskommete kui ka avalike vaatamängude osas.

Rooma tempel

Nîmes'is Prantsusmaal asub üks paremini säilinud roomlaste templeid, mille ehitust alustati 1. sajandil. Kreeka arhitektuuri eeskujul on tempel ehitatud Korintose stiilis, selgelt roomapärane tunnus on aga selle ees olev suur, külgedelt vaid sammastega ääristatud *pronaos*.

Avalikud mängud

Esialgu jumalate auks peetud pidustuste kavva kuulunud avalikud üritused kaotasid küll aja jooksul oma religioosse tähenduse, kuid jäid sellegipoolest usupidustustega seotuks. Avalike mängude hulka kuulusid teatrietendused, hobukaarikute võidusõidud ja gladiaatorite võitlused. Vabariigi ajal korraldasid neid rikkad ühiskondliku elu tegelased, keisririigi ajal oli see esmajoones keisri aukohus.

Rooma **teatris** sulas Itaalia rahvapärane naljamäng ühte kreeka teatrikunsti eeskujudega. Etendused toimusid vabas õhus, välisilmetl üsna kreekapärases teatris. Erinevalt kreeka teatrist polnud roomlastel koori, maske kandvate näitlejate dialoogid vaheldusid laulupartiide ehk aariatega. Näitlejate ühiskondlik positsioon oli madal ja nende hulgas oli isegi orje. Algul olid kõik osatäitjad mehed, hiljem kaasati ka naised. Rooma teatri eesmärk oli rahvast lõbustada, selliseid probleeme nagu kreeka draamas ei käsitletud, mistõttu suur osa näitemängudest olid hellenismiperioodi komöödiate mugandused.

Teatrietendustest enam kõitsid roomlasi **kaarikuvõidusõidud** hipodroomil ja gladiaatorite võitlused amfiteatris. Kuulsaim hipodroom Circus Maximus asus keisripalee kõrval.

Gladiaatorite võitluse korraldamise traditsiooni võtsid roomlased üle etruskidelt, kellel oli tavaks lasta matuserituaalide käigus orjadel või surmamõistetutel elu ja surma peale võidelda. Roomlased kujundasid sellest aga kõigis ühiskonnakihtides kõrgelt hinnatud lõbustuse. Gladiaatorite võitlused toimusid **amfiteatrites**, kus vaatajate istmed piirasid ringikujulist või ovaalset areeni.

Areenil lasti kokku ka eri relvastuses ja kombinatsioonides väesalku, omavahel pidid võitlema ka metsloomad ning gladiaatorid metsloomadega. Nagu kaarikujuhid, olid gladiaatoridki enamasti orjad, kellest nii mõnelgi õnnestus tänu vaprusele ja osavusele endale vabadus võita.

Vahest kõige suurejoonelisemad olid aga merelahingud. Neid võidi pidada Tiberi jõel, kuid näiteks Caesar lasi selleks kaevata terve paisjärve. Merelahingute puhul etendati sageli mõnda ajaloolist sündmust.

Rooma kaarikusõidu lavastus (Jordaania 2009)

Gladiaatorite võitlus (4. sajandi mosaiik)

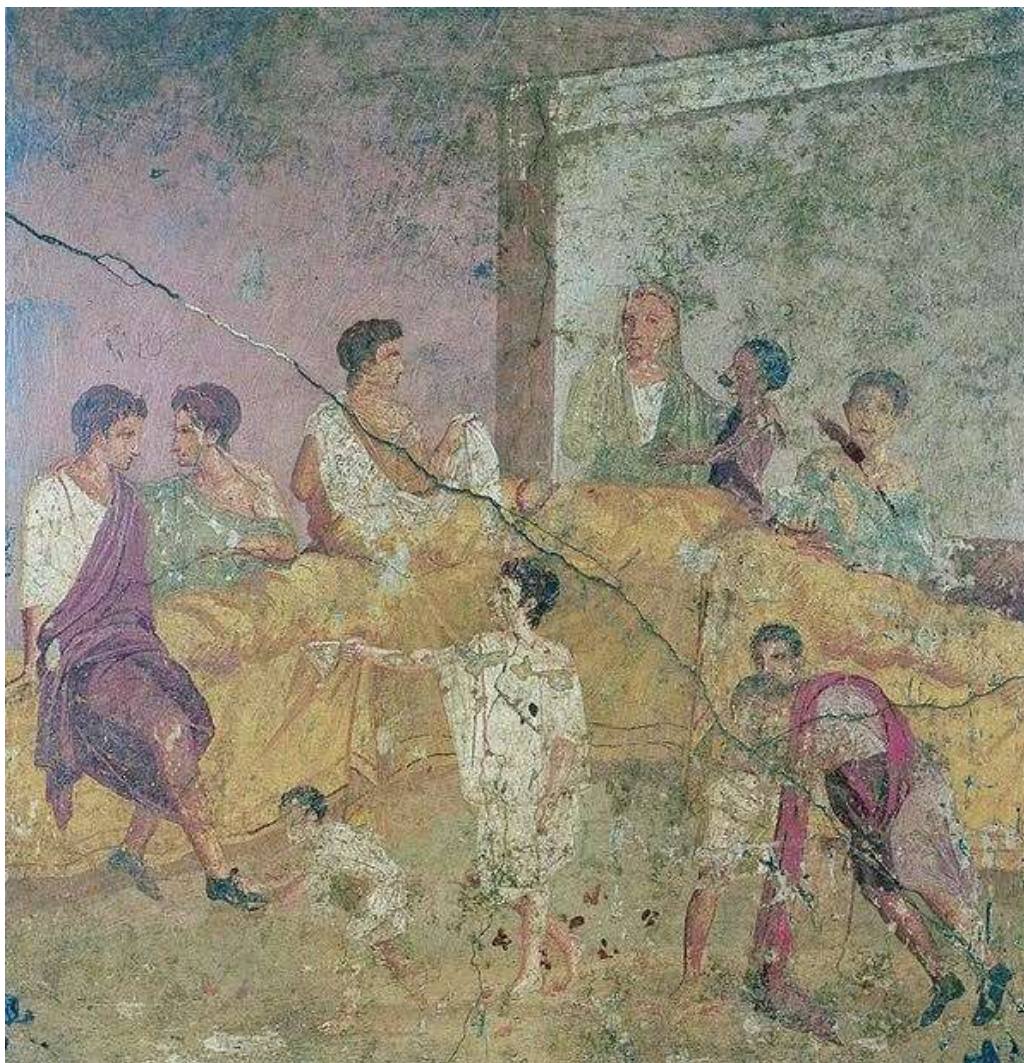
Nîmes'i amfiteater

1. sajandist pärit amfiteater Nîmes'is Prantsusmaal. 19. sajandil ehitati see ümber härjavõitlusareeniks

Roomlased pidusöögil

Roomlaste toit ja söögitavad olid eri ühiskonnakihtides erinevad. Vaesemad pidid enamasti piirduma leiva ja jahupudrugaga, millele vahel lisandusid puu- ja juurvili ning kala. Jõukamate menüüs oli seevastu olulisel kohal just liha. Meie päevini säilinud retseptiraamatute järgi otsustades valmistati mitmekesiseid veise-, sea-, lamba- ja linnuliharoogi. Rikas roomlane sõi tavaliselt kolm korda päevas. Hommikul ja lõunaajal piirduti eelmisest õhtust alles jäänud paladega. Peamine oli õhtusöök, mis enamasti möödus külaliste seltsis ja kestis mitu tundi. Kergemale eelroale järgnesid praad ja magustoit, vahel ka värsked puuviljad. Levinud tava kohaselt pakuti pidusöömingul alati esimesena mune ja viimasena õunu. Sellest on tulnudki roomlaste tänapäevani kasutatav kõnekäänd *Ab ovo usque ad mala*, mille all mõeldakse tegevust algusest lõpuni. Kokakunsti tipuks peeti toidu serveerimist sellisel kujul, et külalistest keegi aru ei saaks, mida ta parajasti sööb. Toitu võeti näppudega, mis pühiti enne puhtaks rätikusse või läheduses olevate orjade pikkadesse juustesse. Joogiks pakuti lahjendatud veini. Söödi kergelt kaldus lavatsitel, kus mehed külitasid, toetudes ühe käega padjale. Varasemal perioodil istusid naised meeste kõrval, kuid hilise vabariigi ja keisririigi ajal külitasid nemadki. Sageli sõid inimesed korraga liiga palju, ja et uutele roogadele ruumi teha, tuli varasem lihtsalt välja oksendada.

Roomlased pidusöögil (fresko Pompeist, 1. sajand)

Kasvatus ja haridus

Laste kasvatamine oli Roomas perekonna ülesanne. Loomulikult sõltus kasvatus perekonna jõukusest ja ühiskondlikust positsioonist, kuid üldiselt oli sel praktiline ja poiste puhul ka sõjaline suunitlus. Vaimsele haridusele hakati aja jooksul tähelepanu pöörama eeskätt kreeka kultuuri mõjul. Enamik roomlasi saatis oma pojad ja vahel ka tütred kooli kirjatarkust õppima ning sellega tihti nende haridustee piirduski. Rikkamad aga võtsid koduõpetaja, kelleks võis olla näiteks kreeka päritolu ori või vabakslastu. Suursugustel peredel oli enamasti eesmärk poistest ühiskondliku elu silmapaistvad tegelased kasvatada ning seetõttu kestsid õpingud kaua. Õpiti kreeka keelt ja kultuuri, mille tundmist peeti enesestmõistetavaks, samuti Rooma kirjandust ja ajalugu. Üsna tavaline oli saata noormehed Kreekasse mõne tuntud õpetlase juurde kõnekunsti õppima ja ennast täiendama. Kõnekunsti õppinu võis tegutseda hiljem kohtus kaitsja või süüdistajana ning saada juba nooruses avalikkusele tuntuks. Kõige selle kõrval osaleti sageli mõne vanema pereliikme või sugulase kõrval ohvitserina väeteenistuses.

Kreeka ja Rooma hariduse ühendamist harmooniliseks tervikuks peetakse üldiselt Cicero teeneks. Oma teoses „Kõnemehest” kujutab ta ideaalset kõne- ja riigimeest, kelle poliitilise tegevuse aluseks on mitmekülgne haridus.

Õpetaja õpilastega (reljeef, 2. sajand)

Rooma õigus

Rooma riik toimis seaduslikul alusel. Seadused määrasid kindlaks nii riigikorra kui ka kohtupidamise. Kõik Rooma kodanikud olid seaduse kaitse all. Neid ei tohtinud ilma kohtuta süüdi mõista ega karistada. Kõigil kodanikel oli õigus kaevata edasi (apelleerida) kõrgemale seadusandjale: vabariigi ajal rahvakoosolekule, keisririigis keisrile. Ka keiser kui kõrgem seadusandja ja riigi ülemkohtunik pidi alluma seadustele ja andma neid välja riiklikest huvidest lähtuvalt. Vastasel korral ähvardas teda senaatorite vastuseis ja äärmisel juhul isegi võimult kõrvaldamine. Rooma riik oli seega õigusriik.

Rooma seaduste kogum ehk Rooma õigus kujunes pika aja jooksul. Esimesed seadused pandi kirja juba 450. aastal eKr, aja jooksul lisandusid järjest uued. Seadusi luues tuginesid roomlased enamasti varasema samasuguse juhtumi puhul langetatud otsusele, st arvestasid pretsedenti. See tagas seadusloome järjepidevuse. Suurt tähelepanu pöörati protsessi korrektsusele, mis tagaks kõigi osapoolte õiguste kaitse. Juurdus põhimõte, et õigust tuleb mõista mitte kohtuniku

sisetunde järgi, vaid rangelt seaduse sätteid silmas pidades. Seadused vältisid üldjuhul liiga karme karistusi. Ühiskonna turvalisuse pidi tagama õiguskorraldus, mitte karmid seadused.

Keisririigi ajal hakati üha suuremat tähelepanu pöörama sajandite jooksul välja antud seaduste süstematiseerimisele ja ühtlustamisele. Kerkisid esile silmapaistvad seadusetundjad – juristid – ja kujunes selge juriidiline terminoloogia. Rooma seadustest lähtuti Euroopas ka kesk- ja uusajal ning paljud neis sõnastatud põhimõtted kehtivad tänapäevalgi.

Kultuuri õitseng Augustuse ajal

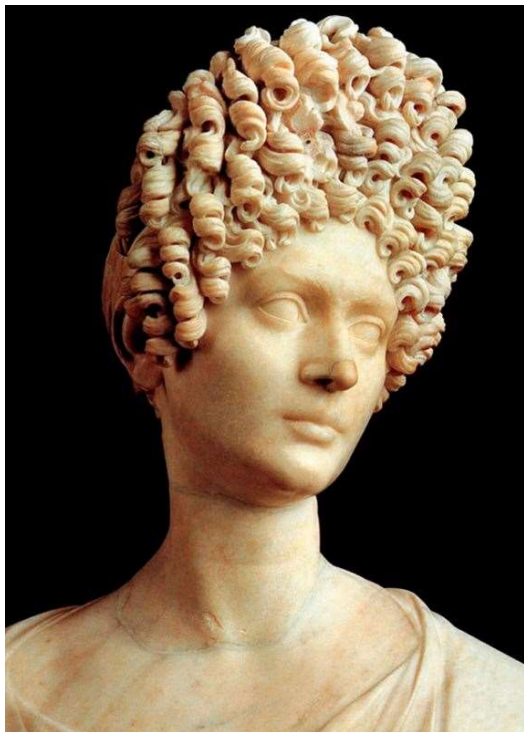
Augustuse võimuletulekuga alanud pikk rahuperiood lõi soodsad tingimused kultuuri arenguks. Augustus nägi kujutavas kunstis ja kirjanduses Rooma võimsuse ja oma võimu ülistamise vahendit. Ta toetas suurejooneliste ehitiste rajamist Rooma linnas, aga ka võimekaid kirjamehi, et need riigi suurusaga oma loomingus jäädvustaksid. Augustuse taotlusi aitas ellu viia tema rikas sõber **Maecenas**, kes kutsus oma lähikonda andekaid loovinimesi, toetas neid rahaga ja lõi kõik tingimused viljakaks loominguks. Maecenase roll selleaegses kultuurielus oli sedavõrd tähtis, et tema nimest tuleneb rikka kultuurisoosija üldnimetus – **metseen**.

Kirjanduses tuntakse Augustuse aega kuldse ajastu nime all. Paljude toonaste poeetide seast tõusis esile **Vergilius** (70–19 eKr). Oma peateose, Augustuse tellitud eepose „**Aeneis**” pühendas ta roomlaste legendaarsetele eelkäijatele. Vergilius valis oma suurteose peakangelaseks Homerose eepostest tuntud Trooja sõja ühe kangelase Aenease, kes pärimuse järgi olevat kodulinna hävingu järel Itaaliasse rännanud ja pannud seal aluse valitsejasoole, kust hiljem võrsus Rooma linna rajaja Romulus. Et Augustus uskus end põlvnevat Romulusest, ülistas Vergiliuse eepos ka keisri esiisa. „Aeneis” kirjeldab kangelase eksirännakuid, õnnetut armastust Kartaago kuninganna Dido vastu, kes enese tappis, ning kuulutas ette tulevast vaenu Kartaago ja Rooma vahel ning pühendus lõpuosas Aenease edukale võitlusele Itaalia valitsejatega. Eepose sisu ja kandev idee on ehtroomalikud ning rõhutavad kangelase missiooni- ning kohusetunnet. Enne võitlusi Itaalias laskus Aeneas surnute riiki, kus talle kuulutati ette nii tema enda kui ka

tema järeltulijate saatust – seega kogu Rooma ajalugu kuni Augustuseni. Vergilius tõlgendas Rooma kasvavat võimsust kui jumalate tahte vältimatut teostumist ning näitas sellest tulenevalt oma kangelast vabra, voorusliku ja kohusetundlikuna.

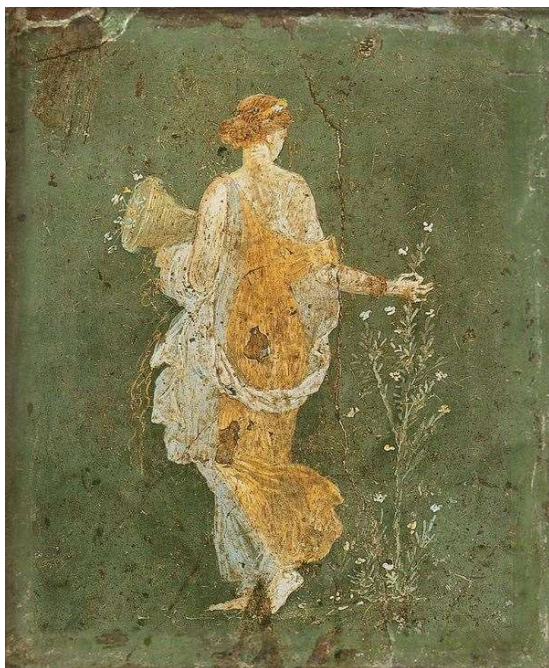

Vergilius koos ajaloomuusa Clio (Kleio) ja tragöödiamuusa Melpomenega (mosaiik, 3. sajand)

Naise portreebüst (1. sajand)

Ehkki Rooma skulptorid piirdusid esmalt Kreeka kolleegide töödest koopiate valmistamisega, suutsid nad hiljem hellenistlikke skulptuuritraditsioone märgatavalt edasi arendada. Roomlased omandasid täpsemad teadmised inimese peakujust ja proportsioonidest, mistõttu olid roomlaste portreebüstid loomutruumad, nii et isegi valitsejate ilmet ja näojooni anti edasi ilustamata. Midagi halba ei leitud ka selles, kui toodi välja kuulsa isiku füüsiline ebatäiuslikkus. Peamine eesmärk oli pöörata tähelepanu inimese sisemaailma ja iseloomu avamisele.

Neiu lilli korjamas (seinamaali detail, 1. sajand pKr)

Maalikunstis valitses looduslähedane laad, mis tähendas inimkeha proportsioonide ja keeruliste liigutuste meisterlikku jäädvustamist. Olulist tähelepanu pöörati ruumilise sügavuse illusiooni loomisele. Maalide motiiv oli võetud enamasti mütoloogiast ja neil oli eeskätt dekoratiivne iseloom.

Aenease isa Anchises kuulutab pojale allmaailmas Rooma tulevast võimsust

Nii nimest tuntakse kord neid kohti, mis tundmatud praegu.

Suur-isa kõrvale siis asub Mavorsi poeg, tema uhkus,

Romulus, Assarakiid: emast Iliast sünnib ta, iidsest
vürstide soost. Kahekordset kas lehvivat näed tema kiivril
harja? Tal antud see ehteks ja auks isalt taevaselt endalt.

Võim tast väljub, mu poeg, mis kord teeb võitmatuks Rooma, suureks kui maine maailm ning
meelsuselt taevani tõusvaks. Üks vaid piirama müür jääb seitset ta kinku, ta üsk toob ilmale
sangarisoo ...

Teisale nüüd sul piirdugu pilk: näe, vaata, su enda
roomlased sää! Näed Caesarit, näed Juliuse seemnest
võrsuvat hõimu, kes kõik valit taevasse tõusma. Ja siin sul,
siin ta sul silmade ees, keda mitmed nii ammu ju ended
kuulutand – pooljumalikku ta verd, suur Caesar Augustus.
Kuld-aja varsti ta toob sinu Latiumisse, kus troon kord
seisnud Saturnusel, võim levib kaugele tal ...

Leebemaid raiendeid vast ehk loodagu marmorist teisal,
hingama pandagu vask, eluõhkuvam tehtagu jäljend,
rääkigu veenvamalt keel ning täpsemalt laotuse laiust
arvaku mõõtev kepp ning teatagu tähtede tõusu –
kõikjal sa, roomlane, ent jää juhtima riike ja rahvaid,
see on su oskus ja taid: rahu õpeta kombeid ja korda,
säästku sul võidetuid võim, aga ülbeid taltsuta jõuga.

Rooma kirjanduse antoloogia. Tallinn, 2009.

Aeneas ja Dido (fresko Pompeist, 1. sajand)

Ajalookirjutus

Roomlased hakkasid kreeklaste eeskujul oma ajalugu uurima ja kirja panema 3. sajandil eKr. Toonased teosed pole aga tänapäevani säilinud. Vabariigi lõpuks oli kujunenud rikkalik ajalookirjutus, millest osa on säilinud ja annab hea pildi toonastest pingelistest sündmustest.

Tulevastele põlvedele kõige tuntum Rooma ajaloolane **Titus Livius** (59 eKr – 17 pKr) tegutses Augustuse ajal. Augustuse innustusel kirjutas ta suurteose „Linna asutamisest alates”, milles jutustas üksikasjalikult riigi ajaloo Romulusest Augustuseni. Liviuse eesmärk polnud mitte ainult selgitada välja ajaloolist tõde – selles osas toetus ta peamiselt oma eelkäijatele –, vaid tuua ajaloost esile õpetlik sõnum. Ta püüdis näidata, et Rooma saavutas oma võimsuse tänu kodanike vooruslikkusele, vaprusele, patriotismile, lihtsusele ja distsipliinile. Moraalne allakäik tõi kaasa ka vabariigi languse. Laiem lugejaskond võttis teose kiiresti omaks. Paljud lood, mis Livius varase Rooma ajaloo kohta kirja pani, on pigem legendid kui ajalooline tõde, kuid need kuuluvad kindlalt maailma kultuuripärandisse ja annavad hea pildi roomlaste maailmavaatest, ideaalidest ja kommetest.

- [Loe tekst ette](#)

Rooma künnad on läbi uuristatud tunnelitest, mida mööda saab paadiga sõita, nii et linn justkui ripub tunnelite kohal.

Plinius (23–79), Rooma kirjanik ja õpetlane

Rooma linn

Rooma oli vabariigi lõpus ja keisririigi ajal Vahemere maade suurim linn. Sinna asus inimesi kogu riigist, mistõttu keisririigi hiilgeajal ulatus Rooma elanike arv võib-olla isegi üle miljoni. Linnaelanike ühiskondlik ja varanduslik seisund oli väga erinev. Ka etniliselt oli linnaelanikkond kirev. Üldise kõnekeelena käibis ladina keel.

Kuni keisririigi alguseni ehitati linnas ilma kindla planeeringuta. Majad olid peamiselt puust või tellistest ning aeg-ajalt tuli ette laastavaid tulekahjusid, mis andis võimaluse uusi ja paremaid hooneid ehitada. **Foorum** kui linna ja kogu impeeriumi sümboolne keskus sai piduliku ilme. Selle naabrusse rajasid Caesar ning keisrid Augustus ja Traianus veel omanimelised väljakud – **keiserlikud foorumid**. Ehitati hipodrome, amfiteatreid ja teatreid. Varasematele templitele lisaks rajati uusi, teiste seas ka kõigi jumalate tempel **Panteon**. Keisrid lasid endale püstitada triumfikaari ja obeliske. [Palatinuse künkale](#) kerkisid aga keisrite paleed.

Juba enne vabariigi algust hakati foorumi sillutamise käigus rajama kuivenduskanaleid, millest sajandite jooksul arenes välja suur maa-alune kanalisatsioonisüsteem (Cloaca Maxima), mis juhtis reovee Tiberisse. Rajati ka avalikke käimlaid. Veejuhtmed varustasid linna joogiveega lähedasest järvest. Avalikest saunadest ehk termidest kujunesid mitmekülgsed puhkeasutused, mis kümblusvõimaluste kõrval pakkusid ka massaaži ja erootilisi teenuseid. Kultuurihuviliste saunaliste jaoks olid termides isegi raamatukogud ja lugemisruumid.

Avalik saun Pompeis

Obelisk [Kvirinaali künkal](#) Roomas. See kuulus algself Augustuse mausoleumi juurde, mis ehitati 28. aastal eKr

Cloaca Maxima

Äravoolukanalid on Rooma linna kõige silmapaistvam saavutus. Rooma künnad on läbi uuristatud tunnelitest, mida mööda saab paadiga sõita, nii et linn justkui ripub tunnelite kohal. Seitse jõge voolavad läbi linna ja suubuvad lõpuks ühte, pühivad mägijõgede kombel kõik oma teelt ja peksavad tunnelite seinu, kui vihmaveed neile jõudu juurde annavad. Teinekord jälle tõuseb Tiberi vesi vastuvoolu kõrgele tunnelitesse, kuid isegi siis peab ehitus survele vastu. Tänavatel tunnelite kohal veetakse massiivseid kivi plokkide, majad kukuvad kokku oma raskuse või tulekahju tõttu, kuid tunnelid ei varise. Ka maavärinaid tuleb ette, kuid tunnelid on püsinud 700 aastat, kuningas Tarquinius Priscuse ajast peale. Tarquinius lasi need ehitada lihtrahva kätega. Töö oli nii raske ja aeganõudev, et inimesed hakkasid hulgakaupa enesetappe sooritama ja kuningas pidi selle vastu kasutusele võtma vahendi, mida ei varem ega hiljem pole kunagi rakendatud. Ta lasi enesetappjate surnukehad risti lüüa, kõigile kodanikele vaatamiseks ja metsloomadele ning lindudele söögiks. Ja häbitunne, mis roomlastele juba eluajal nii omane on ja mis neid on lahinguis sageli meeleheitlikest olukordadest välja aidanud, valdas inimesi niivõrd, et nad oleksid tundnud häbi ka pärast surma. Räägitakse, et Tarquinius teinud tunnelid nii laiad, et vanker pungil heinakoormaga mahuks läbi.

Rooma õpetlane Plinius (1. sajand pKr).

Panteon

Panteoni interjööri mõjusust tuleneb hoone proportsioonidest: ringikujulise ruumi läbimõõt on võrdne selle kõrgusega. Kuppel moodustab poolkera ja selle tellistest seinad on kaetud marmorplaatidega. Et kuppel liiga raske poleks, on selle valmistamisel lisatud mördile vulkaanilisi kive. Kuplit kannab kaarte ja võlvide konstruktsioon. Kupli keskel on ava, kust langeb ruumi valgus.

Roomas asuv Panteon on pühendatud kõigile jumalatele

Roomlaste elamud

Kui elanikkond kasvas, suurenes vajadus uute eluruumide järele. Juba varakult hakati traditsiooniliste ühekorruseliste elamute kõrvale rajama korruselamuid. Need olid odavad, varem puust, hiljem kivist üürimajad vaesema elanikkonna majutamiseks. Eriti palju oli selliseid maju Rooma lähedal sadamalinnas Ostias. Jõukad roomlased eelistasid eluasemena endiselt mugavaid ja madalaid elamuid.

Korruselamud

Kuni viiekorruseliste majade alumisel korrusel paiknesid poed, töökojad ja söögikohad või siis moodustas kogu esimene korrus ühe suure korteri, mis kuulus mõnele jõukale roomlasele. Ülemistel korrustel olid väikesed odavad üürikorterid. Sellised hooned olid ehitatud odavalt ja sageli kiirustades, elanike turvalisusele rõhku panemata. Seetõttu elasid paljud roomlased majade kokkuvarisemise ja tulekahju hirmus. Korruselamute asukail puudus ka kanalisatsioon. Enamik inimesi pidi vett hankima tänavalt avalikest veevõtukohtadest.

Aatriumelamu

Itaalia jõukamate inimeste traditsiooniline elamu oli ühekorruseline nelinurkne kivist maja, mille keskme moodustas igast küljest ruumidega piiratud aatrium ehk siseõu. Aatriumi keskel oli katus avatud, sealt pääsesid sisse päevavalgus ja vihmavesi, mis koguti väikesesse basseini. Aatrium oli igapäevase elu keskoht. Varasemal ajal võõrustati seal ka külalisi, kuid hiljem toimusid koosviibimised eraldi ruumides. Jõukamate majade taga oli sammaskäiguga ümbritsetud aed. Aatriumelamu püsis varakate roomlaste meeliselasemena kogu Rooma ajaloo vältel.

Roomlaste korruselamud (makett)

Aatrium. Siin võttis majaperemees vastu külalisi, see oli oluline perekonna võimu ja staatuse näitamise koht

Elust Rooma linnas

Kas kusagil mujal peale Rooma oleks keegi alatasa hirmul, et ta maja variseb kokku? Kuid meie linnas hoiab omanik püsti tudisevat maja, lapib vanu seinu murduva tühjusega ja sunnib üürnikke magama kõikuva katuse all. Kui alumise korruse elanik juba toob vett tulekahju kustutamiseks ja päästab oma vara, ei tea sina oma neljanda korruse kambris sellest midagi. Sest kui häiret antakse allkorrusel, saab sellest viimasena kuulda see, kel pole peakohal muud kui katus.

Roomas võib haige surra magamatusesse ja see haigus tuleb seedimata toidust. Sest mis unest võib üürikorteris elades juttu olla, kui vankrite kolin kitsail tänavail ja ummikusse jäänud voorimeeste sõim viiksid une isegi merilehmalt.

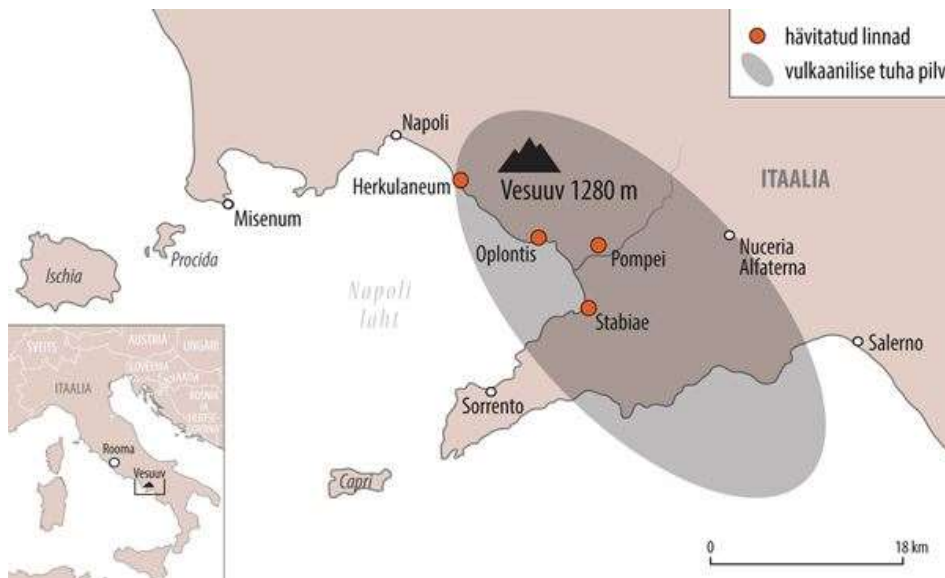
Ja need pole ainsad hädad. Kuigi su maja on lukus, pood riivis ja öö saabunud, võib pätt sind röövida või lõigatakse sul kõri läbi. Sest kuigi Gallia metsades valvavad alatasa relvajõud, koguneb Rooma elama kõiksugu rahvarämps.

Kui suudaks end tsirkusemärgudest lahti rebida, võiks väikelinnas osta oivalise maja sama rahaga, mille eest Roomas saad aastaks pimedat kubriku.

Poeet Juvenalis (1.–2. sajand)

Pompei

Parima ettekujutuse keisririigiaegse Itaalia väikelinna arhitektuurist ja eluolust annavad Pompei varemed Lõuna-Itaalias. Linn paiknes tegutseva vulkaani Vesuui jalamil ja mattus pärast selle purset 79. aastal vulkaanilise tuha alla, kust seda alles 18. sajandil välja kaevama hakati. Katastroof säilitas mitte üksnes linna arhitektuurilise üldilme, vaid ka olustikulisi detaile, näiteks kritseldusi majade seintel ja gladiaatorite võitluste kuulutusi. Erinevalt suurlinlikust Roomast olid Pompei majad valdavalt ühe- ja kahekordsed. Kuid siingi olid veevarustus ja kanalisatsioon, termid, foorum ja amfiteater. Jõukate aatriumelamud olid kaunistatud seinamaalingutega, mis on Rooma arenenud maalikunsti parimaks näiteks. Tuha alt välja kaevatud Pompei põhjal võib väita, et heaolu ja kõrge kultuur ei piirdunud ainult suurlinnadega, vaid need ulatusid ka väiksematesse Itaalia linnadesse.

79. aasta Vesuui purske tagajärjel hävinud linnad

Seinamaalingud Pompei elamus

Tänav Pompeis

Poliitilise sisuga grafiti majaseinal Pompeis

Kui on huvi, kuula [ERRi saadet „Aja jälg kivis“ Pompeist](#) (autor Helgi Erilaid).

Vaata ka Tartu Ülikooli kunstimuuseumi virtuaalnäitust Pompei stiilis seinamaalingtest ja antiiskulptuuridest (1868. aastast): [„Pompei Eestis“](#).

Ehituskunst

Rooma tsivilisatsioon saavutas silmapaistva tehnilise taseme, mis avaldus eriti kõrgelt arenenud ehituskunstis. Juba vabariigi ajal hakati rajama kivist teid ja sildu, aga ka monumentaalseid veejuhtmeid ehk **akvedukte**, mis varustasid linna joogiveega. Keisririigi ajal levisid need ehitised kõikjal impeeriumis. Linnades oli veevarustus ja kanalisatsioon, majades kasutati tihti põrandaaluseid küttesüsteeme. Paljus võtsid roomlased eeskuju Kreeka, eriti hellenismiperioodi ehituskunstist, kuid küündisid eelkäijatest märksa kaugemale. Ehituskunsti tipp saavutati keisririigi ajal. Jõukamate inimeste elustandard jõudis sel perioodil tasemele, mille ületamiseks kulus hiljem ligi poolteist tuhat aastat.

Peamise ehitusmaterjalina kasutasid roomlased **tellist**, mis pidulikumate ehitiste puhul kaeti marmoriga. **Lubjamõrdi** kasutuselevõtt lubas ehitada kaari, völvie ja kupleid, mis eristavad neid varasematest, kreeklaste rajatutest. Ehitiste välispind ja interjäär kaunistati aga kreekapäraste sammaste ja poolsammastega.

Roomlaste rajatud akvedukt (1. saj) Segovias Hispaanias tõi linna vett 15 km kauguselt jõest. Veejuhe ehitati lubjamördiga sidumata graniitplokkidest ning oli kasutusel 19. sajandi keskpaigani.

Kui on huvi, kuula ERRi saadet „Aja jälg kivis“ [Colosseumist](#) ning [Rooma foorumitest ja väljakutest](#) (autor Helgi Erilaid).

Colosseum ja Constantinuse triumfikaar

Umbes 80. aastal pKr valminud Colosseum oli impeeriumi suurim amfiteater, mille ümbermõõt on 524 ja kõrgus peaaegu 50 meetrit. See ovaalne neljakorruseline ehitist mahutas umbes 50 000 pealtvaatajat, ent läbimõeldult paigutatud trepid võimaldasid neil kiiresti sisse ja välja pääseda. Areeni alla olid rajatud müüritud käigud ja loomapuurid. 405. aastani toimusid Colosseumis gladiaatorite võitlused ja 520. aastateni võitlused loomadega. 14.–18. sajandil kasutati hiiglaslikku hoonet kivimurruna, tänapäeval on see konserveeritud. Oma nime sai Colosseum läheduses seisnud keiser Nero kolossi järgi.